

TARİHİ, KÜLTÜRÜ VE SANATIYLA

EYÜPSULTAN SEMPOZYUMU II

TEBLİĞLER

EYÜP BELEDİYESİ
KÜLTÜR VE TURİZM MÜDÜRLÜĞÜ
Tel: (0 212) 563 16 65 - 616 00 98
Fax: (0 212) 616 00 78

T A R İ H İ K Ü L T Ü R Ü V E S A N A T I Y L A

EYÜP BELEDİYESİ
KÜLTÜR YAYINLARI
9

GENEL YÖNETİM:
OSMAN SAK

YAYIN SORUMLUSU:
İRFAN ÇALIŞAN

KAPAK VE SAYFA TASARIMI:
YAZIEVİ İLETİŞİM HİZMETLERİ

DİZGİ:
ALİ ÇİFTÇİ

RENK AYRIMI VE FİLM ÇIKIŞ:
GRAFİST

BASKI:
SEÇİL OFSET

CİLT:
BAYINDIR

BASILDIĞI YER:
İSTANBUL

BASKI TARİHİ:
KASIM 1998

Eyüp Sultan Sempozyumu kitabında kullanılan,
tebliğ sahiplerine ait olanlar dışındaki görsel malzemeler
Eyüp Belediyesi Kültür ve Turizm Müdürlüğü,
Basın Yayın Halkla İlişkiler Müdürlüğü ve Kâzım Zaim
arşivlerine aittir.
Kitaptaki tüm yazıların ve görsel malzemelerin
yayın hakkı Eyüp Belediyesi'ne aittir.
Bir başka yerde izinsiz olarak yayınlanamaz
ve kullanılamaz.

YAŞAMININ SON YILLARINDA
EYÜP ANITLARINI ONARAN

YÜKSEK MİMAR VASFİ EĞELİ

ERDEM YÜCEL

Trakya Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Arkeoloji ve Sanat Tarihi
Bilim Dalı Öğretim Görevlisi
1937 İstanbul doğumlu. İstanbul Üniversitesi Arkeoloji Bölümü Mezunu.
İstanbul Vakıflar Başmüdürlüğü ve Kültür Bakanlığı'nda
Uzman, Yönetici olarak çalıştı.
Yayınlanmış kitapları olup, ulusal ve uluslararası
birçok sempozyum ve kongrelere katılmıştır.

Erdem Yücel Arşivi'nden

XIX. Yüzyılın ikinci yarısında Avrupa da yeni bir yapılanmaya yönelinmiştir. Antik Çağ yapılarından, detaylarından ve bezemesinden etkilenen bu yeni akım Osmanlı Mimarisini de etkilemiştir. Yaklaşık bir yüzyıllık süre içerisinde, Balyan ailesinin İstanbul da uyguladığı bu mimari, barok, rokoko, ampir, eklektik ve art nouveau üsluplarından esinlenmiştir. Avrupa'nın Yunan ve Roma mimarisinden kaynaklanan yeni yapılanma Klâsik Osmanlı mimarisi ile uyum sağlayamamıştır. Bunun kaçınılmaz sonucu olarak da Türk toplumunda yeniden öz geçmişe dönebilme arayışları başlamıştır. Türk Neo Klâsik üslubu olarak isimlendirilen yeni akımda Osmanlı mimarisinin klâsik öğelerinin, detaylarının ve bezemelerinin yeniden araştırılıp uygulanmasına çalışılmıştır. Bu yeni akımın öncülüğünü Ali Talât Bey (1869-1922) (1), Kemalettin Bey (1870-1927) (2) ve Vedat Bey (1873-1942) (3) başlatmıştır. Sanayi-i Nefise Mektebi Âlisinde eğitim görmüş olan bu mimarlar Osmanlı Klâsik Mimarisini en küçük ayrıntısına kadar incelemiş ve Türkiye de Neo-klâsik akımı başlatmışlardır. Bununla beraber cumhuriyetin ilk yıllarında Ankara'nın yeniden yapılanmasında batı mimarisinin etkisi yine de görülmüştür. Bu dönemde Türkiye'ye gelen Avrupalı mimarlar çalışmalarında kendi memleketlerine özgü yapılara ağırlık vermişlerdir. Ankara, İstanbul ve İzmir başta olmak üzere yeni Türkiye Cumhuriyetinde yapım çalışmaları sürerken, eski eserlerin onarımını da Neo-klâsik Türk Mimari ekolünü benimsemiş mimarlar yürütmeye başlamıştır. Özellikle Vakıflar Genel Müdürlüğünde eğitimlerini Türkiye'de tamamlamış genç bir mimarlar gurubu usta çırak geleneğini sürdürerek onarım çalışmalarına başlamıştır. Bunların başında Vasfi Eğeli gelmektedir. (4)

Vasfi Eğeli, Mabeyinci Ömer Lütfi Bey ile Seher hanımın dört çocuğundan biri olup İstanbul'un tarihi semtlerinde Şehzadebaşında 1890 da dünyaya gelmiştir. İdâdi eğitiminden sonra eski eserlere, mimariye olan ilgisi onu Sanayii Nefise Mektebi Âlisine yöneltmiş ve 1913 de okulun mimari bölümünü bitirmiştir. Bunun ardından Evkaf Nezaretinde göreve başlamışsa da I. Dünya Savaşının çıkışıyla birlikte askere alınmış ve savaş süresince Harbiye Nezaretinin harita şubesinde yedek subay olarak askerliğini tamamlamıştır. Ardın-

1) Erdem Yücel "Mimar Kemalettin ve Mimar Vedat Beylerin üslubunu sürdüren restoratör mimarlar" Birinci Milli Türkoloji Kongresi, Tebliğler, İstanbul 1980, s. 467-469; E.Yücel "Ali Talat Bey" Bizim Anadolu Gazetesi (14 Ağustos 1971); Şakir Tokmen "Ali Talat Bey" mad. İstanbul Ansiklopedisi, İstanbul 1959, C. 2, s. 719.

2) Yıldırım Yavuz Mimar Kemalettin ve Birinci Ulusal Mimarlık Dönemi, Ankara 1981; Y. Yavuz "İkinci Meşrutiyet Döneminde Ulusal Mimari üzerindeki Batı etkileri" O.D.T.Ü Mimarlık Fakültesi Dergisi, Ankara 1976, C.2,S.1, s. 9-34; Metin Sözen- Mete Tapan, 50 Yılın Türk Mimarisi, (İş Bankası Yayınları), İstanbul 1973; E. Yücel "Mimar Kemalettin Bey" Bizim Anadolu Gazetesi (2 Ekim 1971); Mehmet Emin, "Mimar Kemal de öldü" Hayat Dergisi, İstanbul 1927, S. 34, s. 141; Sedat Çetintaş "Mimar Kemalettin'in mesleği ve sanat ülküsü, eserleri" Güzel Sanatlar, İstanbul 1944, S. 5, s. 160-173; H. Kemali Söylemezoğlu "Mimar Kemalettin ve Dördüncü Vakıf Hanı" Arkitekt, İstanbul 1978, S. 369, s. 17-19, 22.

3) N. Emre "Mimar M. Vedat Tek" Arkitekt, İstanbul 1941, S. 9-10-11, s. 231-233; E. Yücel "Mimar Vedat Tek" Bizim Anadolu Gazetesi (26 Haziran 1971); S. Özkan "Mimar Vedat Tek" Mimarlık, İstanbul 1973, S. 121-122, s. 45-51;

4) Erdem Yücel, "Vasfi Eğeli" mad. İstanbul Ansiklopedisi, İstanbul 1968, C. 9, s. 4955-4956; E. Yücel "Mimar Kemalettin ve Mimar Vedat Beylerin üslubunu sürdüren restoratör mimarlar" Birinci Milli Türkoloji Kongresi, Tebliğler, İstanbul 1980, s. 472-474; E. Yücel "Vasfi Eğeli" Bizim Anadolu Gazetesi (29 Mayıs 1971); E. Yücel, "Eğeli Vasfi" Mad, Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, İstanbul 1994, C. 3, s. 135-136.

dan Evkaf Nezaretindeki görevine dönmüş, Mimar Kemalettin ve Nihat Niğizberk'in (5) yanında mesleki görüş ve tecrübesini arttırmıştır.

Mimar Nihad Niğizber'in yaş nedeniyle emekliye ayrılmasından sonra da onun yerine İstanbul Vakıflar Başmimarı olmuş ve uzun yıllar bu görevi başarıyla sürdürmüştür.

Klâsik Türk Mimarisine olan bağlılığı çalışmalarında açıkça görülmüş, İstanbul başta olmak üzere çeşitli anıtların onarımları yapılmış, vakıf hazirelerini düzenlemiştir.

O dönemde Süreyya Yücel, Sâlim Gürşen ve Mustafa Rona'dan oluşan Vakıf Fen Feyeti Süleymaniye, Şehzadebaşı, Edirnekapı Mihrimah, Yeni Cami, Yeni Cami Hünkâr Kasrı, Hırka-i Şerif Camilerini onarmıştır.

Bunların yanı sıra Vasfi Eğeli, Süleymaniye yapı topluluğundan olan Sâlis ve Râbi medreselerinin köşesinde, Mimar Sinan'ın türbesini de yeni baştan ele alarak onarmıştır. Ancak bazı yerlerde değişiklikler yapmış, özellikle duvarlardaki pencere sayısını, türbeye girişi değiştirmiştir. Bu değişikliğin nedeni anlaşılamamıştır.(6)

Vasfi Eğeli Plânlarını çizerek kontrollüğünü üstlendiği vakıf anıtlarının onarımlarında Klâsik Türk Mimari üslûbunu uygulamış ve yabancı etkileri önemsememiştir. Özellikle bu durum Eski Mülkiye Mektebi Müdürü Recai Beyin kızı Güzide Belerman'ın eşi ve oğlu anısına 1947 de yaptırdığı Feneryolu Camisinde açıkça görülmektedir.(7)

Projesini çizip uygulamasını yaptığı Feneryolu Camisinde imam-müezzin meşrutası, şadırvan ve muvakkithaneden oluşan yapı topluluğunu taş temel üzerine tuğladan inşa etmiştir.

Ayrıca ortasında basık bir kubbesi olan ahşap çatılı caminin içerisinde ve dışarısında eski Türk motiflerine yer vermiştir.

Vasfi Eğeli Beyoğlu Ağa Camisini (1597-1598) 1938 yılında yenilemiştir. Ona asıl ün kazandıran yapı Şişli de Halaskârgazi ve Abidei Hürriyet caddeleri arasında eski süvari kışlasının yerinde yapmış olduğu Şişli Camisidir.(8) Şişli de Bir Cami Yaptırma ve Yaşatma Derneği'nin kurucuları Şükrü ve Yusuf Gürün kardeşlerin 100.000 TL. teberru ile Şişli de cami yaptırmaya karar vermelerinden sonra İstanbul Vali ve Belediye Başkanı Dr. Lütfü Kırdar'ın Şehir Meclisi kararından sonra bu işin yapılabilmesi için Vasfi Eğeli'ye başvurulmuştur.

Caminin yapımına 1945 yılı Haziran ayında başlanmıştır. Vasfi Eğeli caminin plânlarını çizmiş, statik uygulamayı Prof. Y. Müh.Fikri Santur, detayları Y.Mimar Nazimi Yaver Yenal ile Vahan Kantarcı yapmışlardır. XVII. Yüzyıl Klâsik Türk mimari üslubundaki yapının duvarları eski yığma tekniğinde köfeki taşından örülmüş, üzerine de kubbe betonarme olarak oturtulmuştur. Vasfi Eğeli bu çalışmasında en büyük özelliği olan organizatörlüğünü göstermiş, hat, bezeme sanatçıları ile taşçı ustalarını memleketin en iyileri arasında seçmiştir.

Alçı pencereleri Hezarfen Osman Usta'nın oğlu Tevfik Özkurşun, ahşap bezemeleri İzzet Orni, kubbe, tavan nakışlarını Avni Uyar, taş üzerine bezemeyi de Kayserili İbrahim Tokluoğlu yapmıştır.

Ayrıca avlu kapısı üzerindeki iki ayet, Mihrimah türbe kapısı üzerindeki Mustafa Rakım'ın yazıları Hattat Hamit Aytaç tarafından aynen kopya edilerek uygulanmıştır. Şadırvan ile cümle kapısı üzerindeki âyeti Hattat Macit Ayral, caminin içerisindekileri Hamit Aytaç, kubbedeki istifleri, kuşakları ve ayet-i celile'yi Hattat Halim Özyacı yazmıştır.

Şişli Camisinin açılışından kısa bir süre önce İstanbul Vakıflar Başmüdürlüğündeki görevinden emekliliğini isteyen Vasfi Eğeli'nin ayrılışı değişik biçimlerde yorumlanmıştır:

"Senelerden beri İstanbul Vakıflar

5) Erdem Yücel, "Nihat Niğizberk" Mimar Kemalettin ve Vedat Beylerin üslubunu sürdüren mimarlar, Birinci, Milli Türkoloji Kongresi, Tebliğler, İstanbul 1980, s. 471; Vasfi Eğeli "Mimar Nihad Niğizberk" Arkitekt, İstanbul 1946, S. 169-170, s.44.

6) Bkz: İ. Hakkı Konyalı, Mimar Koca Sinan, İstanbul 1948, s. 112; Erdem Yücel, "Mimar Sinan'ın Türbesi" Arkitekt, İstanbul 1973, S. 352, s. 189-190.

7) Vasfi Eğeli, "Feneryolunda Bir Mescit" Arkitekt, İstanbul 1947, S. 187-188, s. 157-161.

8) Vasfi Eğeli, "Şişli Camii Şerifi" İstanbul Enstitüsü Dergisi, İstanbul 1956, II, s. 19-24; Vasfi Eğeli "Şişli Camii" Arkitekt, İstanbul 1953-S. 263-266, s. 169-180; anonim, "Şişli Camisinin inşası ilerliyor" Arkitekt, İstanbul 1946, S. 179-180, s. 268-270; Belgin Demirsar "Şişli Camisi" mad. Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, İstanbul 1994, C. 7, s. 185-186.

Başmimarlığı yapmış olan kıymetli idareci ve Y. Mimar Vasfi Eğeli umum müdürle aralarında çıkan fikir ihtilafı sonunda emekliliğini istemiş ve isteği kabul edilmiştir. Vasfi Eğeli'nin ayrılması mimarlık mahfilinde teessür uyandırmıştır. Eğeli mesaisini Şişli Camisinin ikmaline hasredecektir."

Şişli Camisinin bitiminden sonra bazı meslektaşları özel sohbetlerde yapımla ilgili bazı noktaları eleştirmişlerdir. Özellikle minarenin kubbe ile uyumu üzerinde durmuşlar, ibadet mekânının avludan fazla yüksek oluşuna değinmişler, içerideki fıskiyeli havuzun Erken Osmanlı yapılarında bulunduğunu ileri sürmüşlerdir.

Ayrıca kalem işlerinin çok fazla oluşundan da yakınmışlardır. Bu arada caminin yapımında Tulumcu Hüsam gibi o sıralarda yıkılmış camilerin taşlarından yararlanılmış olduğu da ileri sürülmüştür. Ancak bu iddialara en güzel yanıtı Türk Sanatı üzerindeki çalışmalarıyla tanınmış Prof. Albert Gabriel vermiştir:

"Geçenlerde açılan Şişli Camii, üzerinde konuşulmaya değer bir eserdir. Bu camiin inşaatını idare eden mimar Vasfi Eğeli'yi sade bir görmüşlüğüm var. Nasıl yetiştiğini bilmem. Fakat eserlerini bitaraf bir gözle tetkik etmek zahmetini gösterecek herkesin teslim edeceği gibi ben de onun usta bir mimar olduğunu söyleyebilirim. Esasen üzerinde, iyi bir neticeye ulaştığı iş onun kabiliyetini ortaya koymaktadır.

Bazı sanat münekkitlerinin neler söyleyeceğini gayet iyi biliyorum. Yirminci asrın ortasında camiin içine daha yeni daha asrî bir şekil bulunamaz mı idi? diyecekler. Nazari olarak bu hiç de imkansız bir şey değildir. Fakat meselâ Fransa da şimdiye kadar yapılan teşebbüsler pek iyi netice vermemiştir. Mühendis de Baudot'un eseri olan Montartre Kilisesi, birbirini tutmayan unsurların bir araya toplanmasından başka bir şey değildir. Saint-Pierre de Chailot Kilisesi de, mimarların muhakkak olan kabiliyetlerine rağmen hiç de şaheser gibi görünmüyor."(9)

Şişli Camisi Vasfi Eğeli'nin ününü memleketin içinde ve dışında yaymış, bu nedenle de cami yaptıranların sürekli aradıkları danıştıkları bir mimar olmuştur.

Pakistan hükümetinden M. Ali Cinnah'ın türbesinin yapımı için aldığı bir teklif üzerine Pakistana gitmiştir. Orada yaptığı incelemelerden sonra İstanbul'a dönmüş ve hazırladığı projeyi Pakistan'a göndermiştir.

M. Ali Cinnah'ın türbe projesi Klâsik Türk Mimari üslûbunda olmasına karşılık ona ülkenin yöresel elemanlarını da eklemiş türbenin yapımını İngiliz mimarı Raglan Squire'ye vermiştir. Ancak Pakistanlılar bu projeyi benimsememiş, bir çok yerini de değiştirmişlerdir.

Vasfi Eğeli Şişli Camisinin yapımından bir süre sonra Vakıflar Genel Müdürlüğünde ücretli olarak görev almış ve mesleki çalışmalarının tümünü Eyüp Camisi ile çevresindeki mezarlıkların düzenlenmesine ayırmıştır. Böylece her biri başlı başına birer belge niteliğindeki mezar taşlarının yok oluşunun önüne geçmiştir.

Eyüp'deki çalışmaların aşırı yorgunluktan hastalanmış, iki yıllık zor bir hastalık döneminden sonra 10 Nisan 1962 günü Kadıköy Moda Caddesindeki 107 nolu evinde ölmüştür. Mezarı Zincirlikuyudadır. Oysa ilgililerce ölümünden yedi yıl sonra mezarının yapılmayışı üzüntü kaynağı olmuştur. İstanbul Vakıflar Başmüdürlüğünde görevli kardeşinin çabaları sonunda mezar sonunda yapılabilmiştir.

Vasfi Eğeli'yi küçük yaşlarımda babamdan ötürü tanımak mutluluğuna eriştim. İzlenimlerime göre çevresindekiler de saygı uyandıran, biraz da asabi mizaçlı olmasına karşılık birlikte çalıştığı arkadaşlarına şefkatle yaklaşan, sözcüğün tam anlamıyla bir İstanbul çelebisiydi...

Nur içinde yatsın...

9) Albert Gabriel, Cumhuriyet Gazetesi (24 Temmuz 1949)